

היכלי תורה

רשת
שיעורי
תורה

פרנס החודש
להחזיק שיעורי התורה
הרב אברהם ב. לוי הי"ד
לזכר נשמת אביו
הרב נחום זצ"ל
גלב"ע כ' תשרי תשכ"ג

ערש"ק פרשת שמות כ"ב טבת תשס"ז * דף היומי בבלי: תענית דף ד' ירושלמי: שבת ע"א

נושאי ה'דף' בעלון:

דין צורבא מרבנן בזמנינו

(תענית ד')

ס ס

אין מסיחין בשעת הסעודה

(תענית ה')

ס ס

תענית על הגשמים כשירדו
גשמים בחג הסוכות ופסקו אחר
כך

(תענית ו')

ס ס

לימוד בחברותא או ביחיד

(תענית ז')

ס ס

מעלת תפילה בצבור גם כשהיא
שלא בכונה

(תענית ח')

ס ס

דין מעשר כספים ומעשר זמן

(תענית ט')

ס ס

עליה לרגל אחר חורבן הבית

(תענית י')

ישמח לב מבקשי ה'
ניתן להשיג את הספר
חגילת תענית

באוקף 'מתיבתא'

1800-22-55-66

מגוי: 40

מגוי: 30

בתענית

מצטרפים ל'מתיבתא'

1800-22-55-66

עולמינו - עולם ההזדמנויות

בפרשת השבוע שעבר נאמר, כי אחר שיוסף פותר את חלומו של פרעה, הוא מוסיף עצה שהיא לכאורה פשוטה - לאור הידיעה שמצרים עומדת לפני שבע שנים של שובע ובעקבותיהן תבואנה שבע שנים של רעב, יש למנות איש שיאגור תבואה לצורך השנים הקשות. לשמע הדברים פרעה מתלהב ומצהיר "אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך!"

ולכאורה מה פשר התלהבות זו, ומהי החכמה שהייתה טמונה בעצתו של יוסף? בעלי המוסר מבארים שאמנם קל להבין שצריך לאגור במשך שנות השובע, אך בזמן שיש שובע ושפע קשה לחיות עם ההרגשה שכל גרגיר וגרגיר הוא דבר יקר ונחוץ אשר ערכו בל ישוער בשנות הרעב, כאשר גרגיר אחד יוכל להיות ההבדל שבין חיים ומות, וגם להבין שכל גרגיר וגרגיר מצטרף לחשבון גדול, ואם הממונה רק יחשיב כמויות גדולות ולא יראה צורך להתעסק עם כמויות קטנות, הרי שבבוא שנות הרעב תהיה כמות הרבה יותר קטנה. לתפקיד זה אכן דרוש איש פקח ביותר, נבון וחכם אשר יוכל בעקביות לא לוותר על הכמות הקטנה ביותר של אוכל. ופרעה הבחין מתוך דבריו של יוסף שהוא באמת חי את הנחיצות הגדולה שלא לוותר על הפרט הקטן ביותר.

כמובן שהדברים הללו מהווים משל נוקב לשהותנו בעולם הזה. כעת אנחנו נמצאים בשנות השובע. לימוד תורה ומעשים טובים הם בתוך הישג ידינו בשפע עצום, אך ההרגשה היא שיש זמן, ודיינו אם נאסוף תורה ומצוות לאיטנו, כאשר מזדמן לנו ובצורה נוחה.

מסופר ששאלו את רבנו החת"ם סופר בכמה זמן הוא זכה להגיע למדרגותיו הנעלות, והוא השיב שזה בסך הכל לוקח כמה דקות. כאשר השומעים תמהו, הוא הסביר שההבדל בין המצליח בתורה במידה גדולה לבין המצליח פחות הוא שזה שמבין שצריך לנצל כל פסק זמן שמזדמן ללימוד תורה, ולא לזלזל אף בכמה דקות בחושבו שהעיקר שאני שומר על הסדרים הגדולים שלי, והדקות הספורות האלה לא ישנו הרבה.

על אותה הדרך מסופר על הגאון רבי זעליג ראובן בענגיס זצוק"ל, ראב"ד ירושלים, שערך בזמנו סעודה לסיים הש"ס. בני המשפחה תמהו, והלא הוא זכה כבר לסיים את הש"ס פעמים רבות, ומעולם לא נהג לערוך סעודת סיום. והסביר הרב ז"ל שלסיים הנוכחי יש ערך מיוחד, כי הוא סיום על מה שזכה לסיים את הש"ס מהלימוד שלו בזמני המתנה וכדומה, פסקי זמן קצרים שהזדמנו, שזכה לנצל פעם אחר פעם עד שזכה לסיים את כל הש"ס!!

כן הוא הדבר בנוגע לקיום מצוות. מסופר על רבינו הגר"א מוילנא זיע"א שכששכב על ערש דווי, ראו הסובבים שהוא בוכה. כשנשאל מפני מה הוא בוכה, הרי צפוי לו אושר נצחי מעבר לכל השגה בבואו לעולם האמת, הוא תפס את ציציותיו ואמר: אינכם מבינים את הערך העצום של רגע של לבישת ציצית, ובעולם האמת הזדמנות זו כבר לא תהיה בהישג יד. והדברים מפליאים!! הגאון רבי אביגדור מיללער זצוק"ל היה אומר שהאנשים הנמצאים בעולם האמת היו מוכנים לשלם כל מחיר כדי לבא לעולם הזה לרגע אחד ולזכות לתת פרוטה לצדקה. אנחנו מזלזלים בהזדמנויות האלה כי אנחנו מחשיבים את המצוות "הקטנות" לעניינים של מה בכך. כל זה הוא רק מפני שאנחנו עדיין נמצאים בשנות השובע, אך מי שכבר הגיע לשם יודע להעריך על נכון את השוויו של המעשה הכי קטן, אך ההזדמנות כבר לא ניתנת...

עלינו להיות אנשים חכמים ונבונים, וללמוד להעריך את ההזדמנויות הניתנות כבר עכשיו כשהם נמצאים בשפע, כדי שלא נבוש ולא ניכלם לעולם ועד.

שבת שלום - הרב בנימין יעקובסון - מערכת 'היכלי תורה'

החומר בעלון מתוך

מתיבתא

הגמרא של לומדי הדף היומי
לפרטים ועשיית מנויים

1800-22-55-66

העלון יו"ל ע"י המרכז העולמי להפצת הדף היומי
"זכרון משה" טל: 02-5377604

העלון מופץ בלמעלה מ-10,000 תיבות דוא"ל ע"י רשת "היכלי תורה"
טל: 02-5377604 פקס: 03-5422711 דוא"ל: Tora10@bezeqint.net
להצטרפות לקבלת העלון נא לשלוח אמייל לכתובת הנ"ל.
הערות והארות יתקבלו בברכה!

This bulletin is available in English too! To subscribe e-mail us at tora10@bezeqint.net

יום שישי כ"ב טבת

תענית ד'

דין צורבא מרבנן בזמנינו

בסוגייתנו מבואר ענינו של צורבא מרבנן, שדומה הוא לגרעין שתחת רגבי עפר שכיון שהוא צומח הרי הוא צומח בבת אחת, וכך גם תלמיד חכם כיון שיצא שמו הרי הוא הולך וגדל למעלה. ועוד אמר רבא שצורבא מרבנן שכועס תורתו היא שמרתחת אותו, וחיביבין לדונו לכף זכות.

וכתב רש"י (ד"ה צורבא) שצורבא מרבנן הוא בחור חריף, שצורבא הוא מלשון חריפות, אבל תלמיד חכם זקן אינו נקרא צורבא אלא נקרא בשם ההוא מרבנן. אך בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי' תכד) כתב שצורבא הוא מלשון רושם, כמו שתרגם אונקלוס צרבת (ויקרא יג כג) רושם, ואם כן יתכן שצריך הוא להיות גדול ומסומן כל כך עד שיהיו שואלים אותו דבר הלכה בכל מקום וידע להשיב, או שתהיה תורתו אומנותו, ואין כל אדם נחשב לצורבא מרבנן לענין נידוי (ראה מועד קטן טז).

וכן כתב למעשה בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' לג) שרק תלמיד חכם ששואלים אותו הלכה בכל מקום וידע להשיב ויודע כל התלמוד נחשב לצורבא מרבנן שיכול לנדות לכבודו, ובשו"ת אבנת רוכל (סוסי רב) הסכים בעיקר הדבר עם התשב"ץ שדוקא חכם מנדה לכבודו, אבל סיים שמה שהצריך התשב"ץ שלמד כל התלמוד לא מצינו לו חבר לא בראשונים ולא באחרונים ואולי דוקא לבני דורו כתב כן, אבל בדורינו לא נמצא מי שלמד את כל התלמוד כי אם אחד מעיר.

ובספר היוחסין (מאמר ב אות צ) האריך לחלוק על דברי רש"י בסוגייתנו שכתב שרק תלמיד חכם צעיר נקרא צורבא מרבנן, והכיח שגם תלמידי חכמים זקנים נקראים לפעמים צורבא מרבנן, והאריך בזה בספר דברי סופרים (ח"ג סי' קעג) וכתב שדבריו יכוננו לפי מה שכתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל שצורבא מרבנן הוא מלשון רושם וחשיבות, ואם כך גם תלמיד חכם זקן יכול ליקרא בשם צורבא מרבנן (וראה שם עוד).

ולענין דין צורבא מרבנן בזמנינו שיכול לנדות אם מישהו פגע בכבודו שלו, כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קמד) שאף שאין בזמנינו דין תלמיד חכם ממש מכל מקום דין צורבא מרבנן יש גם בזמנינו, לפי פירוש רש"י שפירש שצורבא מרבנן היינו בחור חריף, וחריפות כזו כחריפותו של בחור נמצאת גם בזמנינו. וכן כתב בתומים (סי' טו סק"א), וכתב שחלילה להשפיל כבוד התורה ולומדיה ולומר שגם כצורבא מרבנן אין בדורינו, ואדרבה בדור יתום עלינו לסלסל ולרומם הוגי תורה ולעשות חיזוק ביותר, כיון שמאז שחדלנו לחלוק יקר וכבוד ללומדי התורה לשמה כראוי, פסקו הוגי דת ה' על בוריה כיון שחושבים כל העם שכולם שוים תלמידי חכמים כעמי הארץ. והביא זכר לדבר ממה שכתב בשו"ת מהרי"ק (סי' כה) שצריך להפך בזכותו של צורבא מרבנן, אף שדברי מהרי"ק נאמרו בזמן הזה, הרי שגם בזמנינו יש צורבא מרבנן.

וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (אה"ע סי' ו) שיש דין צורבא מרבנן בזמנינו, ולכן תלמיד חכם של זמנינו מותר לו לישא כהנת ואין לו לחוש לאיסור עם הארץ לישא כהנת (אה"ע סי' ב ס"ח), כיון שתלמיד חכם של זמנינו אינו בגדר עם הארץ של זמן חז"ל אלא בגדר צורבא מרבנן.

אך החיד"א (רבש לפי מערכת התייז אות מא) כתב להוכיח שגם צורבא מרבנן אין בזמנינו, וכתב שם תוכחת מוסר ללומדי התורה בזמנו שמתגאים בלימודם את התלמוד ומחמת כן אינם רוצים ללמוד מוסר ולקבוע לימודם בחוק לישראל שסידר החיד"א ללמוד גם תנ"ך ומוסר כיון שהם מתגאים בלימודם, וכתב החיד"א שראוי להם לדעת שגם דין צורבא מרבנן אין להם ואין להם להתגאות בלימודם.

יום שב"ק כ"ג טבת

תענית ה'

אין מסיחין בשעת הסעודה

בסוגייתנו מבואר שאין מסיחין בסעודה מחשש שמא יקדים קנה לוושט, כיון שכשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן. וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח סי' קע ס"א). ודנו הפוסקים אם יש היתר בדבר לשוח בשעת הסעודה, כיון שמנהג העולם הוא לשוח גם בשעת הסעודה, וכדברי החיד"א (ברכי יוסף שם סק"א) שכל ימיו נצטער על זה שראה לחכמים זקנים שאינם נזהרים בזה, ושהתהלך בין קדושים חסידי דורו ואדם מהם לא זכר להיזהר בזה, ושנות דור ודור הם מדברים בשעת הסעודה ואינם ניזוקים מזה, והזקנים מעידים שגם לא שמעו מוקניהם להיזהר בזה.

והפרישה (סי' קע סק"א) כתב שיש לומר שדוקא בזמנם שהיו אוכלים בהסיבה על צד שמאל והוושט היה למעלה והקנה למטה, וכשהיו מדברים היה נפתח הכובע שעל הקנה והיה האוכל יכול להיכנס לתוכו והיו באים לידי סכנה, לכן אמרו שאין מסיחין בשעת הסעודה. מה שאין כן בזמנינו שאין יושבים בהסיבה אלא זקופים אין לחשוש לכניסת האוכל לקנה ולכן יכולים להשיח בשעת הסעודה. וסיים הפרישה וכתב שמכל מקום לא מצא חילוק זה בשום מקום. והחיד"א (ברכי יוסף שם) כתב שכשראה את דברי הפרישה נתישבה דעתו, שעל פי היתר זה נהגו להשיח היום בסעודה כיון שאין יושבים בהסיבה אלא זקופים, וכתב לפי זה שבליל הסדר שיושבים בהסיבה צריך להיזהר שלא להשיח בסעודה כיון שבישיבה בהסיבה יש לחשוש לקדימת קנה לוושט וכדברי הפרישה. אך בשירי ברכה (שם) חזר בו החיד"א וכתב שכיון שהפרישה עצמו כתב שלא מצא חילוק זה בשום מקום, קשה לסמוך על קולא זו, וגם מדברי השו"ע שפסק הלכה זו שאין מסיחין בסעודה אף שבזמנו כבר לא נהגו לאכול בהסיבה (או"ח סי' קצז ס"א) מוכח שגם בישיבה שלא בהסיבה אין להשיח בסעודה. וכן נקט בפרי מגדים (שם א"א סק"א) שגם בזמנינו שאין יושבים בהסיבת שמאל אין להשיח בסעודה.

יש אומרים שבאכילה לצורך מצוה אין בה משום סכנה ומותר להשיח בסעודה, וכן הביא בספר לקוטי בתר לקוטי (מגילה יב:) בשם עיון מנחם שלכן נוהגים ישראל לפתוח בדברי תורה בסעודות שבת דווקא ולא בימות החול, כיון שבימות החול חוששים שמא יקדימו קנה לוושט, אך בשבת שהאכילה היא מצווה והמצווה מגינה ומצלת אין לחשוש לסכנה ולכן פותחים בסעודה זו בדברי תורה. אמנם כתב בשל"ה הק' (שער האותיות אות ק בהג"ה) שגם אם הדיבור הוא לצורך מצוה כגון לעניית אמן או כיוצא בזה אסור לענות משום שאין מסיחין בסעודה, (וראה מה שכתב שם עוד לענין עניית אמן בשעת האכילה משום הפסק).

אמר ר' יוחנן יעקב אבינו לא מת א"ל בכדי ספדו ספדיא וחננו חנטיא א"ל הכי אר"י מקרא אני דורש וכו' מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה')

המאמר הזה נפלא מאוד למה לא דרש כן באברהם ויצחק שהרי כתיב מיתה ואסיפה כיעקב ומאי יעקב שדרש ביה לא מת וכתוב ביה מיתה ולא דרש באברהם ויצחק. וא"ת מהיקשא דאל תירא וגו' וכי זרע יעקב אינו זרע אברהם. ולביאור הסוד הזה דע כי יעקב ע"ה לא שלט בו היצה"ר ולכן לא נתנסה בשום נסיון. כי אברהם נוסה בעשר ויצחק בעקידה. ובעבור שלא שלט בו היצה"ר הוליד י"ב שבטים כולם חסידים והיתה בידו הבטחה שאם לא ימות אחד מבניו בחייו שלא יראה נפשו שחת כמו שדרשו רז"ל בפסוק כי ארד אל בני אבל שאולה. ולכן לא שלט בו יצה"ר מלאך המות הבא ממדת הרין כי הוא דבק במדת ה' אלהים אמת בעורו בחייו והוא אלהים אמת חיים ומלך עולם ולכן כתיב אצלו וישר אל מלאך מיוכל לו. ואמרו במדרש זה המלאך מלאך המות היה הנה מכל אלה המאמרים נראה כי לא שלט בו מלאך המות ודע זה.

(jeie סודות, אות רסר)

ממדור "כפתור ופרח" מתוך 'מתיבתא'

יום ראשון כ"ד טבת

תענית ו'

תענית על הגשמים כשירדו גשמים

בחג הסוכות ופסקו אחר כך

בשולחן ערוך (או"ח סי' תקעה) נתבאר סדר התעניות שמתענים הציבור כשאין גשמים יורדים בארץ ישראל, ומבואר (שם סי' א) שאם הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים מתחילים להתענות. ודנו הפוסקים בדין מקום שירדו בו גשמים בחג הסוכות ופסקו מלירד והגיע י"ז במרחשון ולא ירדו עוד, אם גם מקרה זה הוא בכלל דין התענית על שלא ירדו גשמים כיון שהגשמים שירדו בחג ירדו לפני זמנם ואינם עולים להיחשב כגשמים שירדו בשנה זו, או שמא נחשבים הם כגשמי השנה ואין שנה זו נחשבת כשנה שלא ירדו בה גשמים. וכתב בספר **ברכות מים** (להר"ר משה מרדכי מיוחס, או"ח סי' תקעה ס"א) בשם ספר **שולחן מלכים** (כתב יד) שהוא ממנהגי גאוני ארץ ישראל, שדייקו מדברי הרמב"ם שרק אם לא ירדו גשמים כלל בשנה זו יש לדון דיני תענית כשנה שלא ירדו בה גשמים, אבל אם ירדו גשמים בחג אין מתענים. וביאר **בברכות מים** שראיתם היא ממה שכתב **הרמב"ם** (תעניות פ"ג ה"א) שהרי שלא ירדו להם גשמים כל עיקר מתחלת ימות הגשמים, אם הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים מתחילין תלמידי חכמים בלבד להתענות שני וחמישי ושני. ומה שכתב הרמב"ם דין זה רק כשלא ירדו גשמים כל עיקר, משמע שאם ירדו גשמים בחג אין מתענים. ועוד הביא ראיה ממה שכתב **הגית ורדים** בספר **גן המלך** (סי' קמו) שמי שטעה בליל יום טוב האחרון של חג הסוכות והזכיר בתפלתו גשם במקום טל, אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלתו כדין כל מי שטעה בימות החמה והזכיר גשם, מפני שכיון שבמוסף שלמחר מזכיר והיה ראוי להזכירו מבערב לולא שחוששים שלא יתערבבו הצבור, אם כן זמנו של גשם הוי מבערב ומי שטעה והזכיר בלילה גשם הרי הזכיר גשם בזמן הגשמים. וכתב **בברכות מים** שמדבריו נלמד גם לענין תעניות, שאם ירדו גשמים בליל יום טוב האחרון של חג הסוכות נחשבים גשמים אלו כגשמים שירדו בזמנם, כיון שליל יום טוב האחרון של חג כבר הוא זמן ירידת גשמים וכדברי הגית ורדים.

ובשו"ת וישב אברהם (או"ח סי' סח) כתב בתחילת דבריו להוכיח מסוגייתינו שגשמים שירדו לפני חודש מרחשון אינם נחשבים לגשמים שירדו בימות הגשמים, ואם ירדו גשמים רק בחודש תשרי ואחר כך פסקו מלירד צריך להתענות. שבסוגייתנו הובאה ברייתא שבה נאמר שיורה הוא שיורד במרחשון ומלקוש בניסן, אתה אומר יורה במרחשון ומלקוש בניסן או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר, תלמוד לומר בעתו, ועתו וזמנו של הגשם הראשון שהוא הרביעה הראשונה הוא בחודש מרחשון ולא בחודש תשרי. ומבואר שחודש תשרי אינו זמן ירידת גשמים, ואם כן גשמים שירדו בו אינם נחשבים לגשמים שירדו בזמן הגשמים של שנה זו.

אך שוב כתב שממה שצידדה הגמרא לומר שיורה הוא בתשרי נראה שגם חודש תשרי הוא זמן ירידת גשמים, וגם לפי מסקנת הגמרא שיורה הוא במרחשון יש לפרש כוונת הגמרא שגם אם לא ירדו הגשמים עד מרחשון ובמרחשון התחילו לירד נחשב הדבר שירדו בזמנם, אבל ודאי גם חודש תשרי הוא זמן ירידת גשמים. שהכל תלוי במה שהגשמים יכולים להצמיח, וגשמים שיורדים בתשרי כבר יכולים להצמיח. ומכל מקום כתב שיתכן שרק גשמים שירדו בשמיני עצרת שהוא זמן שאלת גשמים נחשבים לגשמים שירדו בזמנם, אבל גשמים שירדו בחג יש להסתפק אם כיון שסימן קללה הוא בחג אינם נחשבים לגשמים שירדו בזמנם, ולא הכריע בשאלה זו. והעיר על **הברכות מים** הנ"ל שנקט שגם גשמים שירדו בחג נחשבים לגשמים שירדו בזמנם והוכיח כן מדברי **הגית ורדים** הנ"ל.

יום שני כ"ה טבת

תענית ז'

לימוד בחברותא או ביחיד

בסוגייתנו מבואר גדול הענין של לימוד בחבורה, שאמרו שכמו שברזל אחד מחדד את חברו כך תלמידי חכמים מחדדים זה את זה בהלכה, וכמו שאש אינו דולק ביחיד כך תלמידי חכמים אינם מתקיימים ביחיד, ותלמיד חכם שלומד ביחיד נענש בחרב ומיטפש וחוטא. וביאר **בבב קודש** (מועדים עמ' רכט) שכיון שרק על ידי הלימוד בחברותא יכולים להינצל מהטעויות כיון שכשאחד טועה השני מתקנו, וכמו שביאר **המהרש"א** (ברכות סג), נמצא שהלימוד בחבורה הוא מעיקר חיוב מצוות תלמוד תורה ומי שלומד שלא בחברותא אינו מקיים מצוות תלמוד תורה כהלכתה, כיון שהלימוד בחברותא מועיל לברור האמת ומצוות תלמוד תורה תכליתה הוא ברור האמת, ומי שמוותר על אמצעי לברור האמת הרי זה לאות שאינו מקבל על עצמו לעשות כל הנצרך לברור האמת, ולכן חסר לו בקיום מצוות תלמוד תורה, וזהו שאמרו עליו בסוגייתנו שהוא חוטא ונענש וכו'. ולפי זה כתב שהיינו דווקא במי שיכול ללמוד בחברותא ואינו לומד בחברותא שאז הרי הוא לאות שאינו מקבל על עצמו לעשות כל הנצרך לברור האמת, אך מי שנמצא לבדו ואינו יכול ללמוד בחבורה ועמל בכל כוחו לברור האמת, זוכה לסייעתא דשמיא להבין התורה כראוי, וכבר היה כן לעולמים בגדולי תורה שעמלו בתורה לבדם מסיבות שונות וזכו למעלות התורה.

ובשו"ת בנין שלמה (ח"ב אה"ע סי' יד) האריך לבאר ג' הענינים המבוארים בסוגייתנו שהם כנגד ג' חלקי הלימוד שצריכים בהם את התועלת הבאה על ידי לימוד בחברותא, בידיעת הדינים לפי פשוטם ובהבנת טעמי הדינים ובהוראה למעשה, ובכולם יש תועלת במה שלומדים בחברותא, וכתב שם שבזמנינו לימוד התורה לפי הפשט נעשה ב"ה בחברותא בקביעות של שיעורים לרבים, ולימוד טעמי התורה אף הוא נעשה בחבורה במה שכל אחד מעיין בספרים הנדפסים ובטעמי ההלכות המבוארים בהם, אך לענין ההוראה למעשה כתב שם שטוב לעשות קובץ שיצא לאור מעת לעת ובו כל השאלות המעשיות שנשאלים בהם מורי הוראה ובו יכתבו מורי הוראה את דעתם, כדי שכשתבוא שאלה למעשה לפני הרב ידע כבר את אשר נתלבן בקובץ זה בחבורה של כמה וכמה רבנים וכך תהיה הוראתו הוראה שנתבררה ברבים ולא ביחיד.

והיעב"ץ (בהקדמת הסיפור, סולם בית אל עמ' 13) כתב לענין תלמידי חכמים שאינם רוצים לעלות לארץ ישראל כיון שטוענים שבחול"ל יש להם חברותא ללמוד עמו ובארץ ישראל יצטרכו ללמוד לבדם, וכתב היעב"ץ שלא נאמרו דברי סוגייתנו שהלומד לבדו אינו מגיע לברור האמת אלא בחוץ לארץ, אבל בארץ ישראל יכולים גם ללמוד לבד ולהגיע לברור האמת כיון שאיורה של ארץ ישראל מחכים (בבא בתרא קנח:). **ובספר חסידים** (סי' תקמ) כתב שיש אדם מצליח בלימודו כשהוא עוסק לבדו יותר ממה שהיה מצליח אם היה לו חבר, ועליו נאמר (משלי ה יז) יהיו לך לבדך, ויש מי שמצליח יותר כשלומד עם רב וחברותא אלא שהרב גאה ולא יודה על האמת או שהרב כעסן ויש לחשוש שמא יענישו או שהרב מבייש ומצער את התלמיד כשהוא אינו יודע להשיב או שהרב אינו הגון, וכן חבר או רב שצריך לרדתו או לנדותו או לעשות לו בושות, בכל אלו האופנים מוטב שילמוד לבדו פן יחניף לרבו או לחבירו, ועל כולם אמרו (שם כג א) בין תבין את אשר לפניך. **והפרי מגדים** (בהקדה לספר נטריקון) כתב שכיון שהלימוד צריך צלילות הדעת ובבית מדרש שיש בו ציבור גדול ורעש אי אפשר לעיין כראוי, לכן אמרו (ברכות ח) שאין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, והיינו שילמד כל אחד לבדו בד' אמות נפרדות בחדר מיוחד וילמד מה שלבו חפץ.

יום שלישי כ"ו טבת

תענית ח'

מעלת תפילה בצבור גם כשהיא שלא בכוונה

בגמרא, אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, שנאמר (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים. והקשו על דבריו ממה שדרש שמואל על הפסוק (תהלים עח לו-ז) ויפתוהו בפייהם ובלשוונם יזבזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו, ואף על פי כן (שם טז) והוא רחום יכפר עון וגו', שאף על פי שמתפללים שלא בכוונה אף על פי כן הקב"ה ברחמיו מקבל את התפילה ומוחל על העוונות. ותיירצו בגמרא שאין זו קושיה והדבר תלוי בין תפילת יחיד לתפילת צבור, שתפילת יחיד אינה נשמעת אלא אם כן נותן נפשו בכפו, ותפילת צבור נשמעת גם אם היא שלא בכוונה. ודנו הפוסקים בכמה דינים העולים מתוך חידוש זה שתפילת צבור נשמעת גם היא שלא בכוונה.

בשו"ת צמח צדק (שער המילואים סי' יא, או"ח סי' קיג) הקשה על המבואר בשו"ע (או"ח סי' נב ס"א) שמי שהגיע לבית הכנסת ומצא ציבור מתפללים ולא יוכל להגיע לשמונה עשרה עמהם אלא אם כן ידלג בתפילתו צריך לדלג בתפילה לצורך תפילה בציבור, והקשה בצמח צדק שהרי בכל מקום הדין הוא שאין מדלגים על מצוה קלה לצורך מצוה חמורה, כמו שכתב רש"י בסוכה (כה:): לענין נושאי ארונו של יוסף שנטמאו אף על פי שעל ידי כך לא יכלו להקריב הפסח במועדו מחמת טומאתם, וכתב על כך רש"י שמכאן יש ללמוד שעוסק במצוה פטור מן המצוה, שהרי נטמאו במתיהן שבעה ימים לפני הפסח ואף על פי שטומאה זו תעכב על ידם אכילת פסחיהן, הרי שמצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבוא. ואם כן קשה מאיזה טעם אין אומרים שמצוה קלה של תפילה כסדרה הבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני מצוה חמורה של תפילה בציבור העתידה לבוא. וביאר בזה הצמח צדק לפי דברי שלחן ערוך הרב (סי' נב ס"א), שכתב בטעם הדבר שמדלגים לצורך תפילה בציבור, כיון שפסוקי דזמרה גם כן לא נתקנו אלא כדי שהתפילה תהיה מרוצה ומקובלת על ידי שמסדר תחילה שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, ותפילת ציבור היא רצויה ומקובלת לעולם שנאמר (איוב לו ה) כביר לא ימאס ואומר (תהלים נה יט) פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי, ואם כן מוטב להתפלל עם הציבור שאז תפילתו מקובלת ודאי אלא רק אם הכין לבו להיות כמסדר שבחו של מקום ואחר כך מתפלל. ולפי זה יישב הצמח צדק קושייתו, שהסיבה שמדלגים בתפילה אינה אלא משום שאותה המצוה המתקיימת על ידי התפילה כסדרה מתקיימת היא ביתר שאת ובאופן ודאי בתפילה בציבור, ועל כן מדלגים לצורך תפילה בציבור. ולפי זה כתב שאין לדלג בחנוכה ופורים על יעלה ויבא כדי להספיק לומר קדושה עם הצבור, כיון ששם שני מצוות אחרות הם ואין לדלג על מצוה אחת כדי לקיים מצוה אחרת.

ובשו"ת קב זהב (סי' א) דן בארוכה בדבר שתי קהילות שנפלה ביניהם מחלוקת ורצו כמה מהם להתפלל במקום אחר ביחידות כדי שיוכלו להתפלל בכוונה, על יסוד דברי הרדב"ז (ח"ג סי' תעג) שכתב שטוב להתפלל ביחידות מלהתפלל עם שונאים יחד. והאריך בקב זהב לדון בארוכה בנידון האמור אם תפילה בצבור נשמעת גם כשהיא שלא בכוונה, שאם כן יש להעדיף להתפלל בצבור אף שכך לא יוכלו לכיוון מפני השנאה, כיון שאם יתפללו בצבור ודאי תהיה תפילתם נשמעת ואם יתפללו ביחידות תהיה תפילתם נשמעת רק אם יכוונו. והאריך גם לדון אם יש לומר שכיון שבזמנינו בלאו הכי אין מכוונים בתפילה אם כן ודאי אין לדחות תפילה בצבור לצורך כוונה. והאריך בתשובתו הרבה והסיק שאין לדחות תפילה בצבור מחמת תוספת כוונה, ואין לפרוש מבית הכנסת אף שיש שם שנאה בין בני הקהילה.

יום רביעי כ"ז טבת

תענית ט'

דין מעשר כספים ומעשר זמן

התוספות בסוגייתנו (ד"ה עשר) הביאו מדברי הספרי (ראה שו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קיט שאינו בספרי שלפנינו, אך כן הוא במדרש תנחומא פרשת ראה אות יח), שמה שנאמר בתורה (דברים יד כב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך אינו מדובר דווקא במעשר של תבואת הארץ, שאם כן לא היה צריך לכתוב עשר תעשר את כל תבואת זרעך אלא עשר תעשר את תבואת זרעך, ותיבת כל באה לרבות שצריך לעשר גם כל שאר רווחים הבאים לאדם על ידי מסחר וכדומה. ומכאן מקור לחיוב נתינת מעשר כספים מכל רווחי האדם, וכן כתבו עוד הרבה ראשונים (הגהות מרדכי בבא בתרא פ"א סי' תרנט, שו"ת התשב"ץ ח"א סי' קמד, אור זרוע ח"א הלכות צדקה סי' יג, צדה לדרך דף לו, ותשב"ץ קטן סי' תצז). אמנם הב"ח (יו"ד סוף סי' שלא) כתב שחיוב מעשר כספים אינו לא מן התורה ולא מדרבנן, וכן כתב בשו"ת פני יהושע (סי' ב). ותמזה עליהם האחרונים מדברי המדרש שהובא בתוספות שלמד מהפסוק שיש חיוב להפריש מעשר כספים ולכאורה הוא חיוב מן התורה, ואף אם נאמר שאין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא מכל מקום מבואר שתקנת חכמים היא והסמיכות על הפסוק ולא כדברי הב"ח שכתב שאין חיוב זה לא מן התורה ולא מדרבנן (ט"ז יו"ד סי' שלא ס"ק לב, שו"ת שער אפרים סי' פד, שו"ת נשאל דוד יו"ד סי' כג ועוד).

אמנם בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' פה) ושו"ת חוות יאיר (סי' רכד) כתבו ליישב דעת הב"ח שחיוב מעשר כספים אינו מן התורה ולא מדרבנן, וכתבו שאין פוסקים הלכה כדברי הספרי שהביאו התוספות כיון שלא הובאה דרשה זו בש"ס ואין למדים הלכה ממדרשים שלא הובאו בש"ס, והוכיח כן החוות יאיר גם ממה שאנו רואים שישראל קדושים מקילים במעשר כספים ואין מקפיד בזה אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה. (וראה לקט יושר עמ' עו שכתב שאין מנהג באוסטרייך לתת מעשר מרבית או משאר רווחים, ורק אנשים מיוחדים שהם חסידים נותנים מעשר מיד כשקבלו ריוח מכל דבר). וכן מפורש גם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' עד) שאין דין מעשר כספים מן התורה אלא מנהג, וכן כתבו עוד הרבה אחרונים.

אך בבית מאיר (יו"ד סי' שלא סקמ"ז) כתב שאין כוונת הב"ח לומר שאין חיוב לתת מעשר כספים לא מן התורה ולא מדרבנן, אלא שאין זה בכלל חיוב מעשר עני מן התורה וגם חכמים לא חייבוהו בתורת מעשר עני, וחייבו הוא מדין הידור במצוות צדקה ואין זה בכלל מעשר עני. ונפקא מינא מזה רק לענין שפרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה אלא אם כן יש לו כדי פרנסתו, מה שאין כן במעשר עני שאפילו עני שבישראל מוציאים ממנו בעל כרחו.

אולם החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' רמט סק"ג) חלק על החות יאיר והשבות יעקב שקיימו דברי הב"ח ודחה את הוכחתם ממה שרוב העולם מקילים בענין מעשר כספים, וביאר שטעם הדבר שלא נהגו להזהר בזה הוא משום שהזן בניו ובנותיו נחשב לצדקה, ובדרך כלל יותר מחצי הוצאותיו של אדם הם עם בניו ולימודם וטיפולם ועם קרוביו העניים ולכן לא דקדקו בזה (וראה שם עוד וביעיר און מערכת מ אות נב).

ובשו"ת אגרות משה (אה"ע ד סי' כו) כתב שכל תלמיד חכם צריך ללמוד תורה גם עם אנשים החלשים ממנו בלימוד, ואף שצריך ללמוד לעצמו והוא גדול מאד מחוייב ללמד מקצת זמן גם עם אחרים אף שמתבטל מתורת עצמו, וכתב שמסתבר שיעור הזמן שצריך להקדיש ללמוד עם אחרים הוא שיעור מעשר עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה כמו לענין מעשר כספים, כיון שכל מה שיש לו לאדם צריך הוא להקדיש ממנו מעשר, והוסיף וכתב שאולי יכולים להוסיף עד חומש.

כפתור ופרה

אמרות קודש מגדולי ישראל
לפי סדר הדף היומי

תענית י'

עליה לרגל אחר חורבן הבית

בסוגייתנו מבואר ששואלים את הגשמים בארץ ישראל בשבעה במרחשון לדעת רבן גמליאל, וטעם הדבר הוא כיון שממתינים עד שיוכל אחרון שבישראל שעלו לרגל בחג הסוכות להגיע לנהר פרת לפני שיתחילו הגשמים לירד. ובגמרא פסקו הלכה כרבן גמליאל.

ותמה הר"ן (ב. ד"ה ואיכא) על פסק זה, שהרי לכאורה כיון שכל הטעם שממתינים לשאול עד ז' במרחשון הוא משום העולים לרגל שיוכלו לחזור לבתיהם לפני שיתחילו הגשמים לירד, אם כן הרי אין טעם זה שייך אלא בזמן שהיה בית המקדש קיים והיו עולים לרגל, אבל בזמן הזה שחרב בית המקדש ואין עולים לרגל מה טעם יש להמתין ולא לשאול על הגשמים עד ז' במרחשון.

והוכיח הר"ן בדעת הרי"ף והרמב"ם שגם בזמן הזה אין שואלים את הגשמים עד ז' במרחשון גם כשאין טעם אחר להמתין עד אז. וכתב הר"ן שצריך לומר בדעתם, שגם לאחר החורבן היו מתאספים מכל סביבות ירושלים ועולים ברגל לירושלים, כמו שעושים גם בזמנינו, ולכן השאירו על מתכונתה את התקנה שלא לשאול את הגשמים עד ז' במרחשון כיון שגם בזמן הזה שייך הטעם שיש להמתין עד שיגיע האחרון שבעולי הרגלים לנהר פרת. וכן הביא בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קלד) שבזמן שהשנים כתיקונם היו עולים גם בני מצרים וטוריה ובבל ברגלים לירושלים.

ובהגהות המהר"ץ חיות (נדרים נג.) הביא כמה מקורות מדברי חז"ל שנראה מהם שהיו מהתנאים שאף לאחר החורבן היו נוהגים לעלות ולהתפלל במקום המקדש ברגלים, וכן נהגו רבי אלעזר בן שמוע ורבי ישמעאל ברבי יוסי, ובסדר הדורות מבואר שגם רבי מאיר היה נוהג לעלות ברגלים לבית המקדש.

והג"ר רחמים נסים יצחק פלאג'י בספרו אבות הראש (דף ק"ז ע"ד) ביאר מה שאמרו בכתובות (סו:) מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים, שאף שהיה מעשה זה אחר החורבן ורבן יוחנן בן זכאי קבע את מקום מושבו אחר החורבן ביבנה, מכל מקום ברגלים היה עולה לירושלים ומעשה זה היה ברגלים. והביא מדברי המדרש רבה (שיר השירים פרשה א) על הפסוק עיניך יונים, שמבאר שנמשלו ישראל ליונה, מה יונה זו אף על פי שאם נוטל גזליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש לא ביטלו שלש רגלים. והביאו בשדי חמד (מערכת ארץ ישראל אות א) וכתב שגם בזמנו נוהגים כן והולכים בכל שנה ושנה מד' כנפות הארץ הקרובים והרחוקים ברכב ובסוסים ואף ברגל ואינם חוסכים זמן רב וטרדות רבות כדי לקיים מצוה זו.

והחתם סופר (פ"ר אמור) בהספדו על אנשי צפת שנהרגו ברעידת האדמה ביאר שסיבת רעידת האדמה היא כיון שבאותה תקופה כיבדו יהודי ארץ ישראל את העיר צפת באופן שעלה על חיבתם לירושלים עיר הקודש, והקב"ה תבע את עלבונה של ירושלים. בתוך דבריו על חשיבותה של ירושלים גם בזמננו כתב החתם סופר שגם בימינו יש מצוה בעליה לרגל.

ארץ ישראל נבראת תחילה וכו' (תענית י')

ועוד כי הנה והיה זרעך כעפר הארץ והוא כי הנה אמרו רבותינו ז"ל (תענית י.) על פסוק עד לא עשה ארץ וחוצות, כי תחלה לא ברא הוא יתברך כי אם ארץ ישראל בלבד ואחר כך נתפשטה עד כל אפסי ארץ, וזהו עשה ארץ וחוצות. כן יהיה זרעך, שעם היותם קדושים מתרמים אל קדושת הארץ יתפשטו עד כל העולם, כי ופרצת ימה וקדמה וכו' כי זה כל העולם נחלה בלא מצרים, לכן רצה הקב"ה ילך חוצה לארץ שיהיו בניו הנולדים שם להחזיק מעתה בכל. ועוד טעם שלישי והוא ונברכו בך וכו' לכן להשפיע בהם ברכה וקיום טוב לך לצאת חוצה לארץ. (תורת אלקים, רמב"ם נח יג)

ממדור "כפתור ופרח" מתוך 'מתיבתא'

למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים ובין ובחלב

כי דברי תורה נמשלו למים וליין וחלב (תענית ז.) מים הוא ההשגה שבמנוח שהוא בפשיטות בלא הרגשה בלב עדיין וזה חנינם לכל באי עולם והפקר שאין יד השתדלות אדם משגת לשם. ויין הוא ההרגש שבלב, וחלב הוא ההוצאה לפועל להניק לאחרים.

והעיקר שיהיו דברי אלהי חיים כמו שנאמר דברי אשר שמתין בפיך וזהו שאומרים אתה חונן. ולזכות לתורה שבעל פה צריך שיהיה דעתו שפלה שעל זה אמר בגמרא (תענית ז.) שנמשלו למים, והיינו במה שנאמר לכו למים ונאמר לקראת צמא תתנו מים דמוקי בגמרא בתלמיד הגון ואינו הגון. והוא בתורה שבעל פה שלמדין רק מרב. דתורה שבכתב כרוכה ומונחת כו', כל הרוצה יבא וילמוד (כמו שאמרו קידושין סו.) וכן התורה שבעל פה נמשלו לג' משקין שאין מתקיימין אלא בפחות שבכלים כו', והיינו מה שנאמר ובלא מחיר יין וחלב. ומזה למדו שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. וזה רומז גם כן על תורה שבעל פה כעין מה שנאמר דבש וחלב תחת לשונך. ועל ידי השפלות מכירין שהשם יתברך חונן כענין מה שנאמר וחנותי את אשר אחון אף על פי שאינו הגון (כמו שאמרו ברכות ז.)

זה כבר בארתי למעלה, שהתורה נקראת מים טהורים וזכים, אבל חכמה חיצונית והיא הפילוסופיה הארורה נקראת מים עכורים, שמעט החכמה אשר בה, היא מה שיונקת מסטרא דקדשה, ונתערב טוב ברע. והוא בסיגי הנחש אשר עפר לחמו, והוא מים מגולים ששתה מהם הנחש, והוא ענין שצריך להסתיר פנימויות חכמת התורה כמו שכתבנו למעלה, שלכן נמשלה התורה לשלש משקים הללו, מים, יין, וחלב (תענית ז.) שהם נפסלים בהטח הדעת, והיינו בגלוי, שהנחש שותה מהם ומטיל בו ארס. וכמו כן, מי שמגלה סתרי התורה למי שאינו ראוי, שהוא מסטרא דנחש, הוא מערב בו סם המות בעונותינו הרבים, כאשר ראינו כמה פעמים שגרם מה שגרם. (אור תורה, אות כ)

ואם לחש ולא נענה ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפילה... ואין פגיעה אלא תפילה (תענית ח.)

כונתו ילך אצל חסיד שבדור ויראה את מעשיו, ואז ממילא ירבה בתפילה, לפלל בתי נפשו, ועצתו תנחהו איך להתנהג כעצת הרב המורה ז"ל, באשר האדם חלילה הנהו תועה ויחפוץ לשוב אל דרך האמת, היא דרך האמצעית אזי יאחז בקצה האחרון ויעשה לפניו משורת הדין והיא דרך החסידות, ואז ברבות הזמנים ימצא את הדרך האמיתית אשר ילך בה כאשר אמר שם למשל וראה שם דבריו נאמרים בטוב טעם ודעת [בהלכות תשובה] וכן פה ייעצוהו לילך אל חסיד שבדור וילמוד ממנו איך לעשות לפניו משורת הדין, וממנו יראה וכן יעשה עדי ימצא את הדרך האמצעית. (בית יצחק, דף ח.)

כל השמח ביסורין מביא ישועה לעולם (תענית ח.)

נ"ל בס"ד כפי הטבע א"א לשמוח ביסורין, אף אפשר שישמח ביסורין מפני שחושב בדעתו שצער זה הוא צער שעה, והקב"ה נתן לו צער שעה שהצילו מצער עולם של שנים רבות, והמאמין בכך ודאי ישמח, ולפ"ז נמצא השמחה הוא מפני שחושב זה הוי של היסורין הוא וי של שעה ולכך הוא יש לו מצות צפית לישועה, שכל שעה ושעה מצפה שיסור הקב"ה יסורין אלו מעליו, מאחר שחושב שזה הוא וי של שעה, ולכן בשכר זה מביא ישועה לעולם, כי צירוף וי עם שעה יהיה צירוף ישועה. (בן יהוידא, דף ט.)

עד בלי די - עד שיכלו שפתותיכם מלומר די (תענית ט.)

ולכאורה קשה הלא די אינו ממוצא שפתים, אך הנכון בזה מה שראיתי בספר רשפי אש שכתב דהפירוש הוא כיון שיאמר תמיד די א"כ אינו משתמש בשפתים וע"י כן יבלו מחמת שאינו משתמש בהם כלום.

(זי יוסף, דף טו.)

החומר ממדור "כפתור ופרח" מתוך

מתיבתא הגמרא של לומדי הדף היומי

לפרטים ולהזמנת חוברת דוגמא חינם

חייגו 1800-22-55-66

מחשיכים מהתיבתא

הופיא ויצאלאור

מסכת תענית

מהש"ס המבואר והמפואר של "עוז והדר" עם ההגהות והציונים ערוכים מחדש עם

ביאורי הגמרא בעריכת צוות ענק של ת"ח

ביאורי רש"י • ביאורי התוספות • ילקוט ביאורים • אליבא דהלכתא • פניני הלכה • תמצית הדף • כפתור ופרח

ולראשונה

מצורף לגמרא

מגילת תענית

שחברה לפני המשנה

עם כל המפרשים

פירושי וחיידושי מהר"א הלוי לרבי אברהם ב"ר יוסף הלוי מקרקא • הגהות היעב"ץ לרבינו יעקב עמדין, • תוספות חדשים לרבי יהודה לייב ב"ר מנחם דיין דק"ק קראטאשין • אברהם אזכור לרבי אברהם ב"ר חיים פלאגי • אשל אברהם לרבי אברהם אליהו ב"ר יחיאל מיכל בורנשטיין • שינויי נוסחאות מכת"י ודפוסים ישנים • ליקוטי רש"י • מסורת המגילה • תרגום הארמית שבמגילה

מהדורה חדשה ומפוארת, מוגהת ומנוקדת, בפתחת ראשי תיבות, הדגשת דיבור המתחיל חלוקה לקטעים, תוספת מראי מקומות ותרגום הארמית עם פרקי מבוא למגילת תענית

במתיבתא - לומדים טוב יותר

בכלי מפואר

תורה מפוארה

מוקד מנויים: 66 - 55 - 22 - 1800